

Polányi Imre

Egykori és mai tanáraink

A Történettudományi Intézet portása el akarta küldeni: „Nem hagy itt senkit?”

„Nagy idők nagy tanúja” a ma is aktív Polányi Imre professzor, a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem nyugalmazott egyetemi tanára. 1957-ben Eperjessy Kálmán nyugdíjaztatása után ő lett tanszékünk második vezetője. Aligha érdektelen a véleménye, hogy milyennek látta a múlt eseményeit, azokat az időket, amelyeknek szereplője volt.

Belvedere Meridionale: – *Tisztelt Professzor Úr! Bevezetésül arra kérem Önt, szóljon néhány szót gyermekkoráról, tanulmányairól!*

Polányi Imre: – Felvidéki vagyok, Zemplén megyében születtem, ott, ahol Kossuth és Rákóczi. Az iskoláimat Kassán végeztem, először a kassai magyar gimnáziumban, majd 1938 után a kassai II. Rákóczi Ferenc premontrai gimnáziumban. Ez a gimnázium sajnos 1945-ben megszűnt létezni – a csehek nem engedték újra indítani – és azóta nincs is premontrai gimnázium Kassán. No, nem ott érettségiztem, ugyanis közben 1944-ben bezárták az oskolát a front közeledtével és engem a Szovjetunióba invitáltak. Két évet töltöttem a GULÁG-on.

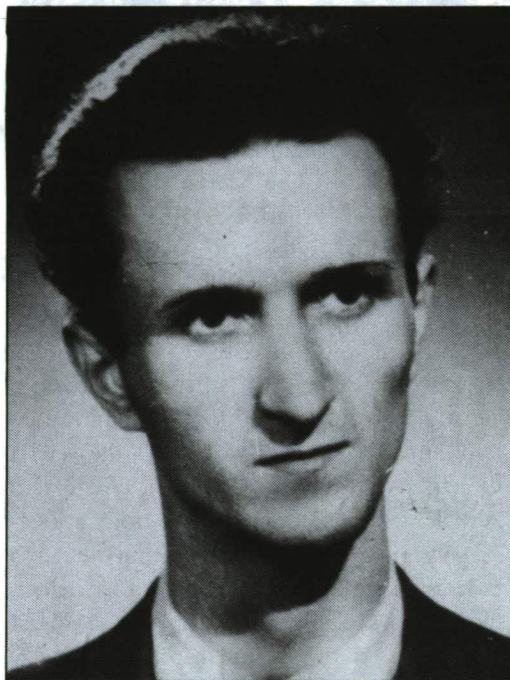
B. M.: – *Miért hurcolták el a Professzor Urat?*

P. I.: – Sokan tudják, hogy Kárpátaljáról 1944-ben elhurcolták a magyar férfiakat. De azt nemigen szokták hozzátenni, hogy ez átterjedt Kelet-Szlovákiára, tehát a zempléni-, abaúji részekre is. Onnan is vittek el szép számú embereket. Munkaerő kellett nekik. Bár nekem ott nem sok hasznomat vettek. Lebetegedtem, aztán ott maradtam a kórházban ápolónak.

B. M.: – *Hol történt mindez?*

P. I.: – A Donyec-medencében. Szénbánya helyreállításra vittek minket. Hát én nem sok szemet láttam.

B. M.: – *Amikor onnan visszatért:...*

A professzor úr – ifjú szegedi oktatóként

P. I.: – Amikor onnan visszatértem, 1946 őszén először Kassán kerestem az iskolát, azután kiderült, hogy annak nyoma sincs. Elkezdtem keresni a volt tanárimat, osztályfőnökömet. Miskolcon találtam meg őket, a Fráter György Gimnáziumban, oda mentem érettségizni. Csehszlovákiából szökve jártam át, aztán visszamentem a szülőföldemre. Akkor kezdődött, 1946 őszén a csehországi deportálás. Engem is el akartak vinni Csehországba. Nekem egyszer már elég volt a GULÁG-ból, nem akartam még egy cseh GULÁG-ra is elmenni, 1947 elején egy szál ruhában átszöktem Magyarországra. Pestre

mentem, ott beíratkoztam az egyetemre, így kezdődött a magyarországi pályafutásom.

B. M.: – *Élték rokonai a trianoni Magyarországon?*

P. M.: – Magyarországi rokonaimmal nem volt kapcsolat, gyakorlatilag nem volt kire támaszkodni. Volt két idős néni ismerősöm, ők fogadtak be addig amíg el nem tudtam helyezkedni kollégiumban. Kerestem olyan egyetemet, amelyikbe keresztfélével lehetett beíratkozni. Februártól a második félévet kezdtem a Közgazdasági Egyetemen. Következett szeptembertől az első félév, tehát keresztbe csináltam, de aztán onnan eltanácsoltak, mert mindig tönkretettem azokat a vállalatokat, amelyekkel elméletben foglalkoznom kellett. Még ma sem tudom megkülönböztetni, mi az, hogy „tartozik” és „követel”. Onnan átvettek a jogi karra. Ott elvégeztem két félévet, de azután rájöttem, hogy a jogász-pálya nem nekem való, akkor mentem át a bölcsész karra. Azon fölvettem a történelem, filozófia és szociológia szakot. A szociológiát mint burzsoá tudományt törölték, a Szalay Sándorékat becsukták. A filozófiáról én mondtam le, mert nem volt ilyen agyközpontom, maradt a történelem, azt végeztem el.

B. M.: – *Mikor végzett egyetemi tanulmányával?*

P. M.: – 1951-ben fejeztem be és 1952-ben volt a képesítő vizsga. A mostani torz államisvizsga származik az akkori kiváló képesítő vizsgából.

B. M.: – *Kik voltak azok a tanárai, akikre szívesen emlékezik?*

P. M.: – Nézze ez nehéz kérdés, mert akkor voltak azok a zavaros időszakok, amikor leváltották a régieket, újak jöttek akik még fiatalok voltak. Mérey Gyula akkor volt kezdő tanár. Nehéz találni olyat, aki akkor hatással

lett volna rám. Talán a téma miatt, amivel foglalkozott, és amivel én is kezdem foglalkozni, az Arató Endrét említhetem. A nemzetiségi kérdéssel foglalkozott, igaz én nem hallgattam nála órákat.

B. M.: – *Pályakezdeként hol helyezkedett el?*

P. M.: – Bent maradtam az egyetemen, Mérey mellett vezettem egy szemináriumot, itt indult meg a pályafutásom.

B. M.: – *Hogy vetődött a professzor úr Szegedre?*

P. M.: – Közben megnősültem, született már Pesten két gyerek is, de lakásom nem volt. Egy megszűnt kis cukorkagyár drázsékeverő termében laktunk. Még a drázsékeverő üstök is megvoltak bent. Ott éltünk két gyerekkel. Akkor kínálkozott egy lehetőség. Baróti Dezső volt akkor a szegedi bölcsészkar dékánja, ő keresett valakit a Tanulmányi Osztály vezetésére és engem talált meg. Miért pont engem? Nem tudom. Mondtam, ha lakást adnak, azonnal megyek. Megígérte a lakást. Ha nem is azonnal, de 1953 januárjában megkaptam a lakást Szegeden. Akkor költöztünk le oda.

B. M.: – *Az oktató munkába is bekapcsolódott?*

P. M.: – Igen. Akkor indult meg az egyetemen a Kelet-Európa-oktatás. Csak Pesten alakult külön tanszék. Szegeden én kezdtem el a Kelet-Európa-oktatást, amit aztán 1957-ben Gulya Károly vett át tőlem, amikor engem '56 miatt kipasszoltak az egyetemről. Akkor kerültem át a főiskolára.

B. M.: – *Milyen „bűnöket” követett el 1956-ban?*

P. M.: – Azt mondták rám, hogy nacionalista vagyok. Ez azt jelentette, hogy én örültem a címer visszaállításnak, meg hogy nem kell szégyellni azt, hogy magyarok vagyunk és lehetett kicsit szidni a Szovjetuniót is. Én

mindegyikben benne voltam, föl is jelentettek jó néhányszor. Házkutatást is tartottak fegyver- és lőszerrejtegetés címén. Még a parázsló kályhába is megnézték, nincs-e ott lőszer. Ettől függetlenül az egyetemről el kellett mennem. Akkor én már 1956 szeptembere óta fél állásban tanítottam a főiskolán. Lerner Károly volt akkor az igazgató, ő vett át teljes állásba. Egy pártfunkcionárius az elbocsátásomat itt is követelte, de Lerner Károly nem volt hajlandó arra. Azóta is tisztellem őt, sajnos, már meghalt, hiszen egy gyáva igazgató azonnal elbocsátott volna.

B. M.: – *Kik tanítottak akkoriban a főiskola Történettudományi Tanszékén?*

P. I.: – Akit mindenki ismer, az Eperjessy Kálmán. Ő volt a tanszékvezető. Azután őt kényszernyugdíjazták, elküldték. Végh Joachim is itt volt, de őt a Szovjetunióba internálták. Nem is jött vissza a tanszékre oktatni. Egy hölgy volt még, ő elment Kanadába, „disszidált”. Volt még egy fiatalember, ő elköltözött Pestre, így a tanszéken gyakorlatilag egyedül maradtam. Akkor áttették még az egyetemről, a Párttörténeti Tanszék-ről – amely megszűnt – Nagy Istvánt.

B. M.: – *Professzor úr volt a tanszékvezető?*

P. I.: – Igen. Ketten voltunk, aztán lassan felfejlődünk, sikerült újabb oktatókat a tanszékre hozni. Addig is ketten csináltunk. Én az egyetemes történetet, Nagy István a magyar történetet. Képzelheti! Igaz, hogy akkor még csak hároméves volt a főiskolán a képzés.

B. M.: – *Kiket hívott meg a tanszékre oktatni?*

P. I.: – Nézze, van akit nem hívtam, hanem kaptuk. Görög Józsefet például, akinek nem volt semmilyen előképzettsége, csak szakérettségje, azután mint munkásgyereket kiemelték és az egyetem orosz-történelem szakának elvégzése után elhelyezték. Nem

volt rossz ember, a történelmet megtanulta, (úgy ahogy), de rengeteg hiánya volt. A kulturális hiányokat nem tudta pótolni. Három évet töltött a tanszéken Pestről Mucsi Feri, kitűnő ember és kitűnő történész. „Nála ez csak átmeneti állapot volt.”

B. M.: – *Meddig tartott ez a kritikus időszak?*

P. I.: – Körülbelül két évig tartott. Akkor került oda, akit legtöbben ismernek, Kováts Zoli. Kerestem embereket, akik szakmailag jók. Nagyon sokra tartottam Szabó István professzort. Hozzá mentem, hogy javasoljon valakit a volt tanítványai közül, aki alkalmas főiskolai oktatásra. Ő javasolta a Kováts Zolit, aki akkor Csurgón tengődött, szintén ötvenhatos büntetés következtében. Utána Kávássy Sándort sikerült oda hívni, szintén Szabó István javaslatára. Már ő figyelmeztetett, hogy nehéz természetű fiú. Igaza volt, de a szakmában azért kitűnő volt. Még oda vittük az Olajos Terikét az ókor oktatására. Huszka Laci bácsi is akkor került oda. Ő a tanítóképzőben volt korábban, majd amikor a tanítóképző összeolvadt a főiskolával, akkor került hozzánk metodikusnak. Nem is volt rossz tanszék. Egyrészt fiatal tanszék volt, Huszka Laci bácsi volt a legidősebb, és jól fejlődő tanszéknek látszott, alakuló hazai és külföldi kapcsolatokkal. Aztán jöttek a problémák, éppen azért mert fiatal tanszék volt. Emiatt meg kellett válni a Kávássy Sanyitól... Tőle meg kellett válni, én pedig hozzá kötöttem a Görög Jósát is.

B. M.: – *Meddig vezette a tanszéket a professzor Úr?*

P. I.: – 1969-ig. Utána a Nagy Pista lett a tanszékvezető.

B. M.: – *Professzor úr hol folytatta a pályafutását?*

P. I.: – Tudja, egy csomó probléma volt. Volt közben egy hatvannyolcas esemény is.

Én ott jártam. 1968 nyarán, ott ért a szovjet „felszabadítás”, a szovjet és magyar csapatok bevonulása.

P. I.: – *Mely városokban szerzett tapasztalatokat a prágai tavasz elfojtásáról?*

P. I.: – Nyitrán és Pozsonyban voltam.

B. M.: – *Hogy fogadta a lakosság a beavatkozást?*

P. I. – Nagyon elkeseredtek. A magyar lakosság is elkeseredetten fogadta. Pedig volt annyi eszük, hogy a nemzetiségi területekre ugyanolyan nemzetiségű katonaságot küldtek. Magyar területekre magyar hadsereget, a volt szudéta területre, – ez volt benne a cinizmus – oda pedig a volt NDK hadseregét, északra meg a lengyel hadsereget. Nem fogadták szívélyesen őket. Sokkal hosszabb ideig tartott ott a konszolidáció, mint Magyarországon 1956 után. Igaz, hogy nem is volt olyan kegyetlen. Családostól voltam ott. Kapcsolatunk volt a nyitrai főiskolával, ott volt a támaszpontom, onnan utazgattam egyrészt kirándulni, másrészt levéltárakba. Aztán elég gyorsan haza is jöttem onnan, nem vették jó néven az ott tartózkodásom.

B. M.: – *Amikor hazatért, akkor lett ennek valamilyen következménye?*

P. I.: – Igen, hát nézze, meg is rendeltek tőlem annak idején egy tanulmányt, a Tiszatájban, hogy a tapasztalataimat írjam meg. Én olyan tanulmányt írtam, hogy nem látom nyomát sem az ellenforradalomnak, hanem egy demokráciára való törekvést látok. A párt demokratizálására, a társadalom demokratizálására stb. és a többpártrendszer kialakítására való törekvést tapasztaltam. Ha ez ellenforradalom, akkor az. Persze nem közölték ezt a tanulmányt. Meg aztán... hogy mondjam, hangot adtam a nemtetszésemnek. Ezt a város politikai vezetése nem vette jó néven. Meg aztán közbejöttek családi

problémák, fiam, lányom halála stb. Elmentem a minisztériumba, hogy helyezzenek el valahová.

B. M.: – *Hová került ezt követően?*

B. M.: – Akkor Nyíregyházán adódott egy állás, a Hársfálvy Péter mellett. Őt nagyon szerettem, bár voltak vitáink, de nekem azóta is hiányzik a Hársfálvy. Nincs kivel vitatkozni úgy, mint ahogy vele tudtunk vitatkozni, mert időközben meghalt. Nyíregyháza nem az én világom volt. Eléggé lokális érdekcsoportokra bomlott ott az értelmiség, maga a főiskolai oktatói kar is. Mindegyeik érdekcsoport be akart vonni a maga érdekkörébe, én meg elhatároztam, hogy nem csatlakozom egyikhez sem. Emiatt aztán minden érdekcsoporttal összeütközésbe kerültem.

B. M.: – *Ekkor következett Pécs?*

P. I.: – Igen, amikor a Vass Károly bácsi elment nyugdíjba, akkor hívtak ide Pécsre, 1972-ben. Amikor 1981/82-ben a főiskolát egyetemi rangra emelték, egy egyetemi tanszéknek másként kellett kinézni, mint egy főiskolainak, neves embereket akartunk idehozni. Én voltam a tanszékvezető, gyakorlatilag mindenkit én hívtam ide. Ormos Máriát, Katus Lászlót, Barta Gábort, Tilkovszkyt és másokat. Annak idején, amikor az MTA Történettudományi Intézetében meglátott a portás, már el akart küldeni, mert azt mondta: „Nem hagy itt senkit?” Az egyetemnek nem adtak embereket, pedig akkor még többet fizettünk mint más egyetemnek. Ma már kevesebbet, de már kialakult itt egy „garnitúra”. A képzési struktúra és a személyi állomány kiépítése nem volt könnyű. Hát, hogy mondjam? Mondjam azt, hogy ezt én csináltam? Mert én csináltam. Miért legyen szerény? Voltam eleget.

B. M.: – *Milyennek tartja most a pécsi egyetem színvonalát, a történeti tanszékek színvonalát?*

P. I.: – Az Eötvössel nem lehet összemérni, mert az egy vízfej. Össze lehet mérni a három vidéki egyetemet. Én nem értem állítani, hogy nem előz meg minket egyik sem. Van amiben mi jobbak vagyunk, van amiben ők a jobbak.

B. M.: – *Befejezésül arra kérem, szóljon néhány szót kutatásairól, további terviről!*

P. I.: – Már említettem, hogy Arató Endrét tekintem olyannak, aki vonzáskörébe vont. Ő a nemzetiségi kérdéssel és elsősorban Csehszlovákiával foglalkozott. Már az egyetemi szakdolgozatomat is ebből a témából írtam. A nemzetiségi kérdés, mint olyan, mindig érdekelt, ezt tekintem fő területemnek. Legtöbbször, amikor ezt a kifejezést meghalljuk: „nemzetiség” például a magyarországi szlovákokra vagy a szlovákiai magyarokra gondolunk. A XIX. századi szlovák nemzetiség története azonban a szlovák nemzet történetét is jelentette, az egész nemzet Magyarország keretén belül élt. Nekik is ez a fő problémájuk: hogy nincs államtörténetük, nincs nemzettörténetük. Próbálják megírni és kitalálni, mert kitalálják. Nos, a tanulmányaim és a könyveim is főleg ilyen kérdésekről szólnak. Meg jó néhány jegyzetet, tankönyvet is írtam. Nagyon szerettem az ókor történetét is, de sohasem kutattam. Az oktatási és a kutatási témák nem mindig estek egybe. Én a XIX–XX. század nemzetiségi problémáival foglalkoztam és a XX. századi Közép-Európa történetét tanítottam, így a kutatásaimnak is át kellett nyúlni a XX. századra. A XX. század kitelepítéseivel, genocídiumaival is foglalkoztam ebben a térségben.

Jelenleg négy történeti tanszékünk van, múlt év júliusáig én voltam a Modernkori

Történeti Tanszék vezetője. Most mentem nyugdíjba 70 évesen, de az órákat változatlanul tartom, az egyetem megszavazta nekem az „emeritus” címet. Hát ez van.

B. M.: – *Gratulálunk és további jó munkát, jó egészséget kívánunk a Professzor Úrnak!*

Zakar Péter

Publikációk

Könyvek

☐ *A szlovák társadalom és polgári nemzeti mozgalom a századfordulón (1895–1905).; Gazdaság-társadalom-politika.* Akadémiai Kiadó, Bp., 1987.

☐ *A szlovákiai magyarok helyzete 1944–1948. Dokumentumok. (Bevezető tanulmányok.)* Specimina nova, Pécs, 1992.

☐ *Spoločný osud-spoločná cesta. I.* Tanulmánykötet (szerk.). Tankönyvkiadó, Bp. 1980.

☐ *Spoločný osud-spoločná cesta. II.* Tankönyvkiadó, Bp., 1984.

☐ *Szigetvári konferenciák 1980–1983.* Tanulmánykötet. Pécs, 1984.

☐ *Szigetvári konferenciák 1984–1986.* Tanulmánykötet. Pécs, 1987.

Tankönyvek, jegyzetek, segédanyagok

☐ *Az ókori világ története.* Tankönyv. Tankönyvkiadó, Bp., 1972.

☐ *Egyetemes történelem, legújabbkor (1917–1945).* Jegyzet. Tankönyvkiadó, Bp., 1988.

☐ *Szöveggyűjtemény az egyetemes történelem tanulmányozásához 1789-ig.* Jegyzet. Tankönyvkiadó, Bp., 1973.

☐ *Szöveggyűjtemény az egyetemes történelem tanulmányozásához (1789–1966).* Jegyzet. Tankönyvkiadó, Bp., 1973.

Tanulmányok, cikkek

– *A szlovák szociáldemokrácia nacionalizmusának és szeparatista törekvéseinek gyökereiről.* In: A

Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, Series Historica, 1963. 23.

– *A szlovák politikai csoportok a századforduló idején.* Uo. 1965.

– *A idegen megszállástól a gazdasági válságig (1920–1929).* In: Makó, az első felszabadult magyar város (1918–1945). Szerk.: Tamási Mihály. Kossuth, Bp., 1969. 102–139.

– *Makó a világháború éveiben. 1939–1944.* Uo. 231–243.

– *Nationalitätenpolitische Aufgaben bei der Ausbildung von Geschichtslehrer für Grundschulen.* Neue Zeitung 1974. X. 19.

– *Tomaš Garigue Masaryk.* Sigtvári konferenciák, 1980–1983. Pécs, 1984. 17.

– *T. G. Masaryk (Professor–Politiker–President).* Specimina nova, 1988. Pécs, P. secunda. 12.

– *Die Lage der Ungarn in der Slovekei. Ethnos-Nation.* Eine Europäische Zeitschrift. Köln, 3. 1994.

Kora május

Kora május. Néhány lelkes bennfentes újra vállalja a szombat délelőtti koránkelést, hogy olcsó, ám színes piaci virágokkal kidíszítse az előadótermet. Egy újabb évfolyam búcsúzik a történelem tanszéktől, egy újabb évfolyamot búcsúztat a Belvedere. A végzős hallgatók többsége most elköszön a diákélettől, amely hosszú évek laza, nyugodt nagyvonalúságából egyre nehezebben és egyre kevesebbeknek elviselhető pénztemetővé vált.

A könnyed éra utolsó évfolyama búcsúzik most. Biztosan sokan közülük – közülünk – visszagondoltak már a lassan a múltba húzódó diákemlékekre. Talán közösen eszméltünk rá, hogy az első jó átlagú ösztöndíj – és még sokáig az azt követők – nem csak értékében, de összegében is verték az utóbbi év sovány jussát. Három (... négy... öt) éve pedig egy Tóth-beli rántott bordát, bablevest vagy egy „békés” fröccsöt, korsó sört, lányoknak esetleg vodka-dzsuszt fele/harmadaannyiért mértek, mint manapság.

Már nincsen Tóth, nincs „békés” fröccs. Csak a mellékutcai por. A diákváros Szeged kiegészít, kiegészített, kiegészítettük – vagy magunk égtünk ki? Olajszőkítő gennyócok, benzinfuvaros nullagyurkák, higgadt kultúrmaffiózók mennek a mennybe; az egyszeri

oldaltáskás, hátizsákos diák pedig a Feketesas utcában – mondjuk, a körüti antikváriumba mentében – jobb, ha Stirlitzként oldalaz, nehogy a nyakába robbanjon egy hatszázás Mercedes.

A júniusban megszerzendő diploma D1 kategóriájú közalkalmazotti fizetés „élvezetére” jogosít, amely jelenleg bruttó 21 250 Ft –, a levonások után talán tizennégyezret lehet kézhez kapni. Elismerés és szánalom illet minden boldogtalan tanárjelöltet, aki ennyiért tud, képes, kénytelen szeptembertől tanítani. Papolhat mindenki, aki akar; szép, de felesleges luxusnak tűnik tanulni, tanítani és taníttatni.

Kora május. Minden zöldell, pedig három hete még havazott. Két évszakú világ. Elviseléséhez különleges adottságok szükségesek. Ehhez kívánunk a végzősöknek és az utódoknak – jó szerencsét!

A szerk.

(*A Belvedere Meridionale szerkesztősége a lap most alapított vándordíját Kósa Kinga és Tóth Andrea negyedéves tanárjelölteknek ajánlotta fel többéves, kiemelkedő szerkesztői munkájukért.*)